

Elwira Kaczyńska

Uniwersytet Łódzki

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4545-1927>

e-mail: elwira.kaczyńska@uni.lodz.pl

Grecki apelatyw $\kappa\acute{o}\rho\theta\upsilon\varsigma$ ‘garście zżętego zboża, pokosy’ i jego relacja do polskiego dialektyzmu *króda* ‘sterta snopów na polu’

The Greek appellative $\kappa\acute{o}\rho\theta\upsilon\varsigma$ ‘handfuls of harvested grain, swaths’
and its relation to the Polish dialectal word *króda*
‘a pile of sheaves in the field’

Abstrakt

W artykule omówiono dwie nazwy zbiorowe (*nomina collectiva*) dotyczące terminologii rolniczej (gr. dor. $\kappa\acute{o}\rho\theta\upsilon\varsigma$ f. coll. ‘garście zżętego zboża, pokosy’; pol. dial. *króda* f. coll. ‘sterta snopów na polu’) i wskazano ich wspólną, indoeuropejską genezę. Podstawą derywacyjną greckiego kolektywu był zapewne dorycki apelatyw $*\kappa\omicron\rho\theta\acute{o}\varsigma$ m. ‘coś ściętego’, zachowany w dialekcie lakońskim języka starogreckiego, por. głosę Hesychiosa $\kappa\omicron\rho\theta\acute{o}\nu \cdot \kappa\omicron\rho\theta\acute{o}\nu$ („*korsón*: kłoda”). Polski dialektyzm *króda* wywodzi się z prasłowiańskiego prototypu $*k\acute{o}rda$, dla którego zrekonstruowano następujące znaczenia: ‘kupa snopów na polu’, wtórnie ‘kupa, sterta, stos (zwłaszcza kupa gałęzi)’ oraz ‘stos drzewa, sterta drewna opałowego’, skąd na skutek syngularyzacji pojawiły się sekundarne znaczenia: ‘zarzewie, ognisko’ oraz ‘ołtarz’. Wykazano, że z punktu widzenia indoeuropejskiego słowotwórstwa i etymologii grecko-słowiańskie kolektywa są pokrewnymi formacjami, które należy wiązać z rdzeniem werbalnym (pie.) $*ker-$ ‘ciąć, ścinać, strzyc’, por. gr. $\kappa\epsilon\iota\rho\omega$ ‘obciąć, ostrzyć (o włosach)’, ścinać, wycinać, zrywać (o roślinach), orm. *k’erem* ‘drapać, golić’, lit. *kertù*, *kirsti* ‘rąbać, ścinać, kosić’, psł. $*čerti$ ‘nacinać, oddzielać, obłupywać korę z drzew’, także $*čersti$ (< $*kert-ti$) ‘ciąć, nacinać, wycinać’. Analizowane nazwy zbiorowe sprowadzają się do dwóch pokrewnych praform: pie. $*kor-d^h-uh_2-$: $*kor-d^h-eh_2-$ (f. coll.).

Słowa kluczowe: terminologia rolnicza, etymologia, leksyka grecka, polskie słownictwo ludowe, semantyka

Abstract

The article discusses two collective nouns (*nomina collectiva*) from the domain of agricultural terminology (Greek Doric $\kappa\acute{o}\rho\theta\upsilon\varsigma$ f. coll. ‘handfuls of harvested grain, swaths’; Polish dial. *króda* ‘a pile of sheaves in the field’) whose common Indo-European origin is indicated. The probable derivational basis of the Greek collective noun was the Doric appellative $*\kappa\omicron\rho\theta\acute{o}\varsigma$ m. ‘something truncated’, preserved in the Laconian dialect of Ancient Greek,

cf. the Hesychian gloss κὀρσόν· κὀρπὸν (“*korsón*: log”). The Polish dialectal word *króda* derives from the Proto-Slavic archetype **korda* (f. coll.), for which the following meanings can be reconstructed: ‘a pile of sheaves in the field’, secondarily ‘any pile (especially a pile of branches)’ and ‘a pile of firewood’. Hence, via singularization, the following secondary meanings arose: ‘firebrand, fire, hearth’ and ‘altar’. It is shown that the Greek-Slavic collective nouns are cognate formations from the point of view of Indo-European word-formation and etymology. They should be analyzed as belonging to the Proto-Indo-European verbal root **ker-* ‘to cut (off), shave’, cf. Greek κείρω ‘to cut (off), shave (of hair); to mow off, cut down, ravage’, Armenian *k’erem* ‘to scratch, shave’, Lithuanian *kertù, kirsti* ‘to chop, cut, mow, reap with a scythe’, Proto-Slavic **čerti* ‘to incise, separate, split bark from trees’, also **čersti* (< **kert-ti*) ‘to cut, incise, cut out’. Thus, the collective nouns under scrutiny go back to two related historical forms: PIE. **kor-d^h-uh₂-* : **kor-d^h-eh₂-* (f. coll.).

Keywords: agricultural terminology, etymology, Greek lexis, Polish dialectal vocabulary, semantics

1. Wprowadzenie

Celem niniejszego opracowania jest zbadanie, czy grecki (dorycki) apelatyw κὀρθῶς (gen. sg. κὀρθουός) f. ‘garście zżętego zboża, pokosy’ pozostaje w etymologicznym związku z polskim wyrazem dialektalnym *króda* f. ‘sterta snopów na polu’. Powyższe zestawienie, dotychczas niebrane pod uwagę w literaturze przedmiotu, wydaje się poprawne pod względem semantycznym. Wykazanie ich zakładanego pokrewieństwa wymaga zweryfikowania istotnej kwestii, czy semantyka agrarna analizowanych leksemów jest pierwotna, czy sekundarna. Należy też rozstrzygnąć, czy polskie słowo sprowadza się do prasłowiańskiego archetypu **korda*, czy **kroda*. Polski dialektyzm *króda* można uznać za bardzo bliski odpowiednik greckiego apelatywu pod warunkiem, że zaszła w nim wcześniej metateza spółgłosek płynnych typu psł. **TorT* > ppol. **TroT*. Weryfikacja postawionej tu hipotezy badawczej będzie możliwa po przeprowadzeniu szczegółowej analizy morfologicznej, jak i semantycznej obu wyrazów.

2. Grecki apelatyw κὀρθῶς f. ‘garście zżętego zboża, pokosy’ i jego derywaty

Grecki wyraz κὀρθῶς (gen. sg. κὀρθουός) f. ‘garście zżętego zboża, pokosy’ (Abramowiczówna 1960: 697; Jurewicz 2021: 549) jest dialektyzmem, bez wątplenia reprezentującym dorycką leksykę¹. Po raz pierwszy został poświad-

¹ Znaczenie ‘pokos’ podaje Węclewski (1905: 411). Słowniki obcojęzyczne podobnie definiują grecki wyraz κὀρθῶς: ‘kupa, stos, sterta / Haufen’ (Meyer 1901: 375); ‘stos zboża /

czony w jednej z sielanek Teokryta z Syrakuz², greckiego poety żyjącego w pierwszej połowie III w. p.n.e. Ponieważ Teokryt wszystkie idylle, które miały charakter *stricte* bukoliczny, skomponował w literackim, skonwencjonalizowanym dialekcie doryckim, należy wnioskować, że również użyty przez niego apelatyw *κόρθος* należy do słownictwa ludowego, czyli został zaczerpnięty z mowy codziennej sycylijskich rolników i pasterzy.

Rolniczy termin *κόρθος* pojawia się w dziesiątej bukolice Teokryta, zatytułowanej *Robotnicy rolni, czyli żeńcy* (gr. Ἐργατίαι ἢ ἑρισταί). Wieśniak Milon, jeden z uczestników poetyckiego agonu, w pieśni skierowanej do Demeter, bogini rolnictwa i urodzaju, udziela pracującym na polu żniwiarzom wielu praktycznych rad dotyczących żęcia zboża, wiązania snopów i młócki. Cenne wskazówki mają uchronić żeńców przed oskarżeniem o niebdałe wykonywanie pracy, bezużyteczność czy nieuzasadnione pobieranie zapłaty. Jak poucza Milon (X 46–47), zżęte wiązki zboża, ułożone później w snopki (gr. δράγματα) przez pomocników żniwiarzy zwanych *amallodetai* (gr. ἀμαλλοδέται ‘wiązący snopy’), powinny być skierowane na północ³ lub na zachód, bo tylko takie zorientowanie kłosów gwarantuje osiągnięcie przez ziarna pełnej dojrzałości:

ἔς βορέαν ἄνεμον τὰς κόρθους ἅ τοιὰ ὑμῖν
ἢ ζέφυρον βλέπετω· παίνεται ὁ στάχυς οὕτως
„Zżęta przez was wiązka zboża niech patrzy na Boreasza
lub Zefira: w ten sposób kłos dojrzewa” (tłum. własne)⁴.

Komentatorzy Teokrytowych sielanek Neil Hopkinson (1994: 171) i Richard Hunter (1999: 213) przypuszczają, że termin *κόρθος* określał wiązkę roślin zbożowych, uciętą sierpem raczej w połowie wysokości łodyg niż u ich podstawy.

meule de blé’ (Boisacq 1916: 496); ‘sterta zboża / Getreidehaufe’ (Hofmann 1950: 155); ‘kupa, stos, sterta; rząd ściętych kłosów / куча, гряда; ряд сжатых колосьев’ (Dvoreckij 1958: 970); ‘sterta zboża, snop / Getreidehaufe, Garbe’ (Frisk 1960: 921); ‘wiązka ściętego zboża, stos / tas de blé coupé, meule’ (Chantraine 1970: 566; Van Windekens 1986: 128); ‘stos, pokos ściętego zboża / heap, the swathe of mown corn’ (Liddell, Scott 1996: 981); ‘stos, sterta, snop, wiązka / heap, pile, sheaf’ (Montanari 2018: 1162); ‘stos lub pokos (skoszonego zboża) / heap or swathe (of scythed corn)’ (Diggle 2021: 824).

² Syrakuzy – doryckie miasto leżące we wschodniej części Sycylii, założone w 733 r. p.n.e. przez kolonistów przybyłych z Koryntu.

³ Teofrast, grecki botanik z IV/III w. p.n.e., w dziele pt. *Przyczyny powstawania i rozwoju roślin* podaje (CP IV 13, 4), że „wiatry czynią ziarna pełnymi, a wiatry północne powodują to bardziej niż pozostałe” (Wójtowicz 2002: 293).

⁴ Fragment ten w tłumaczeniu Kazimierza Kaszewskiego (1901: 70) brzmi następująco: „Snopy układać należy od strony cięcia koleją, / z kądem tchnie Boreasz lub Zefir: kłosy od tego tężeją”. Artur Sandauer (1971: 64) proponuje następujący przekład: „W północną lub zachodnią stronę swe pokosy / Rzucajcie: tak się lepiej nalewają kłosy”.

Późnoantyczny leksykograf Hesychios z Aleksandrii (V/VI w. n.e.) w zestawionym przez siebie słowniku wyrazów rzadkich i dialektalnych wskazuje na dwa zbliżone znaczenia:

κόρθυς·σωρός (HAL κ-3616) „*kóρθυς*: kupa, sterta [zboża]”;
 κόρθυας·τὰ κατ’ ὀλίγον δράγματα (HAL κ-3617)
 „*kóρθυας* (acc. pl.): snopki zboża [ustawione] stopniowo (tj. jeden po drugim, w regularnych odstępach)”.

Nie ulega wątpliwości, że znaczenia podane przez Hesychiosa w pełni odpowiadają polskiemu terminowi dialektalnemu *króda* f. ‘kupa snopów na polu’.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na semantykę wyrazu σωρός, który posłużył Hesychiosowi do objaśnienia interesującego nas apelatywu. Leksem σωρός w dziejach języka greckiego oznaczał najogólniej ‘kupe, stos, masę’, zwłaszcza ‘kupe, stertę zboża’ (Hes. *Op.* 778; Theoc. VII 155), por. zwroty σωρός σίτου ‘kupa zboża’ (Hdt. I 22, 1), σωρός πυρῶν ‘sterta (ziarna) pszenicy’ (Plu. 2.697b), a także epitet zdobiący (*epithetum ornans*) σωρίτις, -ιδος f. ‘(o Demetrze) dająca sterty zboża’ (Orph. *H.* XL 5) oraz występujący w tej samej funkcji derywat πολύσωρος adi. ‘(o Demetrze) darząca całymi stosami zboża, kupami ziarna’ (AP VI 258). Wyraz σωρός używany był też na określenie dużej ilości czegoś, np. drewna, kamieni, pieniędzy, także ziemi lub piasku, por. frazę σωρός ψάμμου ‘kupa piasku’ (Arist. *An.* 419b24). Jak odnotowuje datowana na X w. n.e. *Księga Suda* (s.v. κορθύεται), w odniesieniu do dużej ilości piasku stosowano w grece również wyrażenie κόρθυς ἄμμου ‘kupa piasku’. Za sprawą bizantyńskiej egzemplifikacji mamy pewność, że wyraz κόρθυς w bliżej nieokreślonym czasie przeniknął z ludowej terminologii rolniczej do słownictwa literackiego i poszerzył swój zakres semantyczny, oznaczając już nie tylko ‘stertę zboża’, lecz także ‘stertę, kupę, masę’, np. piasku.

Należy dodać, że dorycki termin κόρθυς jest kontynuowany w niektórych dialektach nowogreckich, opartych na dawnym substracie doryckim, por. ngr. (Kreta) κόρθος m. ‘duży kawałek chleba lub sera’, metaf. ‘każda duża rzecz’ (Ksanthinakis 2009: 312), ‘kawałek czegoś, zwłaszcza dużych rozmiarów’ (Idhomeneos 2013: 219); ngr. (Samos) κόρθους m. ‘łańcuch ściśniętych i nawleczonego na sznur fig / eine Kette gepreßter und an einer Schnur aufgereihter Feigen’ (Andriotis 1974: 329). Można przyjąć z dużą dozą prawdopodobieństwa, że w przypadku wyrazów nowogreckich dawna osnowa żeńska na *-ū- została zastąpiona produktywną osnową męską na -o-. Trzeba jednak zaznaczyć, że formacja singularna rodzaju męskiego istniała już w starożytności, o ile Hesychiosową głosem κορσόν·κορμόν (Cunningham

2020: 650, κ-3665) „*korsón* (acc. sg.): kłoda” uznamy za lakońską i wywieziemy z doryckiej postaci *κορθός ‘kłoda, pień’ (pierwotnie ‘coś ściętego’)⁵.

W zasobie leksykalnym języka starogreckiego funkcjonowało kilka derywatów utworzonych od apelatywu *κόρθος* f. ‘garście zżętego zboża, pokosy’:

- (1) czasownik faktytywny *κορθύνω* / *κορθύω* (występujący wyłącznie w znaczeniu przenośnym) ‘podnieść, zebrać’ (aor. *κορθύσαι*), med.-pass. *κορθύομαι* ‘podnosić się, wzdymać się, piętrzyć się, wezbrać (o wodzie lub fali)’, por. *Ζεὺς δ’ ἐπεὶ οὖν κόρθυεν ἐὸν μένος, εἴλετο δ’ ὄπλα* „Dzeus zaś, gdy tylko zebrał w sobie siłę, chwycił za oręż” (Hes. *Th.* 853); *κῦμα κελαινὸν* / *κορθύεται* „ciemna fala się piętrzy” (Hom. *Il.* 9.6–7)⁶;
- (2) rzeczownik *κορθέλαι* (pl.) oraz jego dialektalny wariant *κορθύλαι* (zachowujące sens agrarny), sufigowane żeńskim formantem *-*elā* (jak gr. *νεφέλη* f. ‘chmura’), por. trzy glosy zarejestrowane przez Hesychiosa: †*κορθέλαι* · *συστροφοί*, *σωροί* (Cunningham 2020: 647, κ-3611) = †*κορθέλαι* · *συστροφαί*, *σωροί* (Cunningham 2020: 647, κ-3614) „*korthélai*: zbiory, sterty”; *κορθύλας καὶ κόρθιν*⁷ · *τοὺς σωροὺς καὶ τὴν συστροφὴν* (Cunningham 2020: 647, κ-3613) „*korthílas* (acc. pl.) i *kórthin* (acc. sg.): sterty i zbiór”. Ponadto, w inskrypcji attyckiej z IV w. p.n.e. pojawia się fraza o niezbyt jasnej semantyce: *κορθύλας ποιεῖν* (*IG II²* 2493, 16–17: *κορθύλας κα[τ]ὰ πέδον πο[ί]ησαι*), odnosząca się do prac ogrodniczych (Beekes 2010: 753).

3. Przegląd dotychczasowych eksplanacji greckiego apelatywu *κόρθος*

W dawniejszej literaturze przedmiotu próbowano łączyć grecki termin *κόρθος* z rdzeniem ie. **ker-* ‘rosnąć / wachsen’ (Prellwitz 1892: 159; Osthoff 1901: 8–10; Boisacq 1916: 496; Walde, Pokorny 1927: 424–425; Walde, Hofmann 1938: 289, s.v. *creō*), który traktowano jako formację rozszerzoną determinantem *-*d^h*-, jak np. w wedyjskim czasowniku *sárdhati*, wykazującym wtórne znaczenie ‘jest bezczelny, przeciwstawia się’. Warto w tym miejscu odnotować, że pierwiastek ie. **ker-* bywa łączony z rdzeniem werbalnym utworzonym na stopniu apofonicznym **kor-es-* ‘nasycić, napęlić, nakarmić’, por. gr. *κορέννυμι*, *κορέω*, *κορέσκω* ‘ts.’.

⁵ Dialekt lakoński, należący do grupy dialektów doryckich, począwszy od VI w. p.n.e., przeprowadził spirantyzację przydechowej spółgłoski zębowej θ [t^h] > [θ] > lak. σ [s], np. gr. lak. *ἀνέσηκε* vs. att. *ἀνέθηκε* ‘złożył, ofiarował’, gr. lak. *σιοφόρος* vs. att. *θεοφόρος* adi. ‘noszący boga’ (Pisani 1973: 101–104; Bartoněk 2011: 126–130; Kaczyńska 2021: 47–61).

⁶ Więcej przykładów przytacza Meyer (1901: 375).

⁷ Forma *κόρθιν* (acc. sg.), jeśli uznamy ją za fleksyjną postać ap. *κόρθος* (gen. sg. -*υος*), powinna być poprawiona na *κόρθυν*.

Leo Meyer (1901: 375) wydzielił w rzeczowniku κόρυς przyrostek *-ŭ- (jak w terminie ἄρκυς f. ‘sieć myśliwska’), nie ustalił jednak etymologii badanego wyrazu, ponieważ nie potrafił wyjaśnić jego motywacji werbalnej („Die zu Grunde liegende Verbalform ist sonst noch nicht nachgewiesen”).

Johann Baptist Hofmann (1950: 155) wskazał na możliwość zestawienia gr. κόρυς ‘kupa zboża / Getreidehaufe’ z wyrazami oznaczającymi ‘stado, gromadę, tłum, zmianę’: „viell. zu ai. *sardhaḥ* m. Herde, Schar, ahd. *herta* Herde, Wechsel (nhd. *Herde*)”. Tym samym tropem podążył Julius Pokorny (1959: 579), który umieścił grecki apelatyw κόρυς f. o sensie rolniczym (‘kupa, sterta, stos / Haufe’) w materiale leksykalnym dokumentującym indoeuropejskie formacje nominalne: **kerd^hos* m., **kerd^hā* f. ‘rząd, szereg; stado, trzoda / Reihe, Herde’, por. wed. *sárdha-* m., *sárdhas-* n. ‘moc, siła, gromada, tłum; zastęp, oddział’; goc. *hairda* f. ‘trzoda, stado’, niem. *Herde* ‘stado, trzoda; gromada, tłum’; śrwal. *cordd* f. ‘grupa, rodzina’ (< ie. **kord^hā*); pol. *trzoda* f. ‘gromada zwierząt domowych, zwł. bydła, owiec, stado’, kasz. *třoda* f. ‘stado’, słoweń. *črēda* f. ‘stado zwierząt domowych; tłum’ < psł. **čerda* f. (SP II 150–151).

Hjalmar Frisk (1960: 921–922) uważał greckie terminy agrarne κόρυς oraz κορθέλαι / κορθίλαι (pl.) za etymologicznie pokrewne. Podążając za Pokornym nie wykluczał ich wyvodu z archetypu pie. **kord^ho-* m. lub **kord^h-eh₂-* (z domniemanym znaczeniem pierwotnym ‘stos, sterta / Haufen’). Z drugiej strony, Frisk negował skojarzenie omawianego rzeczownika z greckim czasownikiem κορέννυμι, κορέω, κορέσκω ‘nasyścić, napełnić, nakarmić’, określając je jako wysoce hipotetyczne („ganz hypothetisch”). Pierre Chantraine (1970: 566) podtrzymał stanowisko poprzednika, zwrócił jednak uwagę na znaczącą rozbieżność semantyczną, która czyni zestawienie greckiego wyrazu z domniemanymi odpowiednikami indoeuropejskimi niepewnym („la divergence de sens rend le rapprochement incertain”).

Odmienne etymologię analizowanego leksemu zaproponował Albert Joris Van Windekens (1986: 128), który, przywoławszy grecki czasownik κορέω ‘zamiatać, czyścić / balayer, nettoyer’ (oraz κείρω ‘ciąć, kosić / couper, tondre’), założył następującą eksplanację: podstawą derywacyjną gr. κόρυς jest niezachowany termin **κορθο-* ‘to, co zostało zmiecione (razem) / ce qui est balayé (ensemble)’, skąd potem ‘wiązka (zboża) / tas (de blé)’, a następnie κόρυς ‘wiązka ściętego zboża, stos / tas de blé coupé, meule’. Belgijski językoznawca uznał postulowaną formację **κορθο-* za analogiczną do gr. μόχθος m. ‘trud, znój, mozól’, ὄχθος m. ‘wzniesienie, nasyp, pagórek’, βρόχθος m. ‘gardło, łyk, haust’, ὄνθος m./f. ‘gnój, mierzwa’. Należy odnotować, że Van Windekens (bez objaśnienia różnic semantycznych) interpretował gr. κορέω ‘zamiatać, czyścić’ jako dawną formację iteratywną utworzoną

od czasownika podstawowego *κείρω* ‘ciąć, kosić’ (paralelną do greckiej pary *φορέω* ‘nosić’ : *φέρω* ‘nieść’)⁸.

Zdaniem Roberta Beekesa (2010: 753), grecki wyraz *κόρθος* pozostaje w etymologicznym związku z wed. *śárdha-* m., *śárdhas-* n. ‘gromada, tłum, oddział’ oraz z germańskimi wyrazami oznaczającymi ‘stado’ (goc. *hairda* f., stnord. *hjørð* f. < pgerm. **herdō* f. ‘stado’). Holenderski etymolog odrzucił jednak zestawienie greckiego terminu ze śrwal. *cordd* f. ‘grupa, rodzina’, gdyż wyraz brytoński reprezentuje praceltycką praformę **koryā* ‘troop, tribe’ (Matasović 2009: 218), a nie pcelt. **kordā*.

Niniejszy przegląd dotychczasowych objaśnień greckiego wyrazu jasno pokazuje, że badacze nie brali pod uwagę kolektywnego charakteru terminu *κόρθος*, nie szukali (poza A.J. Van Windekensem) jego motywacji semantycznej, ani podstawy derywacyjnej w greckim słownictwie apelatywnym, ani też nie objaśnili jego struktury morfologicznej. Etymolodzy nie wskazali także przekonujących odpowiedników w innych językach indoeuropejskich, które byłyby semantycznie zbieżne z greckim apelatywem.

4. Pol. dial. *króda* f. ‘kupa snopów na polu’ i jego słowiańskie odpowiedniki

W trzecim tomie *Słownika etymologicznego języka polskiego* Franciszek Sławski (SEJP III 152), zwrócił uwagę na polski wyraz dialektałny *króda* f. ‘kupa snopów na polu’ i jego wariant *skróda* : *skruda* ‘kupa, dużo’ (w odniesieniu do gałęzi). Znakomity sławista i etymolog zestawił polski wyraz z jego odpowiednikami zarejestrowanymi w trzech ugrupowaniach słowiańskich:

1. Grupa zachodnia: pol. dial. *króda* f. ‘kupa snopów na polu’ (Kucala 1957: 112) i jego wariant *skróda* : *skruda* ‘kupa, dużo’, np. *skróda gałęzi* (SW VI 180); stcz. *krada* (XIII w.) ‘ignitabulum / podpałka, zarzewie / Feuerzeug, Leuchte’ (Gebauer 1970: 122);
2. Grupa wschodnia: ukr. dial. (karpackie) *kóroda* f. ‘duży stos drewna / большая поленница’ (Sabadoš 1974: 68; Kurkina 1983: 5; Trubačev 1984: 58); ukr. dial. *koróda* f. ‘zbutwiała kłoda; bardzo gałęziste drzewo’ (SEJP III 152)⁹.

⁸ Teoretycznie można założyć następujący cykl przemian semantycznych: gr. *κείρω* ‘ciąć, kosić’, stąd czasownik wielokrotny (*verbum iterativum vel frequentativum*) **κορέω* ‘stale ciąć, kosić’ > ‘pielić (grządki)’ > ‘oczyszczać, porządkować (np. ogród)’ > ‘czyścić, sprzątać (np. dom, stajnię)’ > ‘zamiatać’ i ostatecznie gr. *κορέω* ‘zamieść, czyścić, uprzętać’ (Abramowiczówna 1960: 697; Jurewicz 2021: 549).

⁹ Zdaniem Kurkiny (1983: 5), od wschodniosłowiańskiego terminu **koroda* (< psł. **kor-da*) utworzono wiele derywatów, np. brus. *karadnik* m. ‘ul, ptaszarnia / улей, скворечня’

3. Grupa południowa: stcsł. *krada* f. ‘stos drzewa’, pl. *krady* ‘ołtarze’, także *skrada* ‘ołtarz’ (stąd poświadczone już w XI w. rus.-csł. *krada* f. ‘stos drzewa, ognisko’, później też *skrada* f. ‘ts.’); słoweń. *kráda* f. ‘stos drewna’ (Pleteršnik 2006: 450).

Sławski (SEJP III 152) słusznie uwydatnił, że polskie odpowiedniki (podobnie jak ukraińskie apelatywy) wskazują jednoznacznie na pierwotną postać prasłowiańską **korda* f. (taką praformę wcześniej postulował Tore Torbiörsson 1903: 32)¹⁰. Tym samym zanegował większość wcześniej proponowanych etymologii opartych na błędnej rekonstrukcji **krada* f. ‘stos drzewa’¹¹. Sławski nie zdecydował się na rekonstrukcję pierwotnego znaczenia. Wyręczyła go w tym Pavla Valčáková (1996: 355), która zrestituowała pierwotne znaczenie ‘stos drewna opałowego / hranice dříví k pálení’ na bazie południowosłowiańskiego materiału leksykalnego oraz możliwych odpowiedników poświadczonych w słownictwie czeskim i ukraińskim¹².

Zagadnienie rekonstrukcji pierwotnego znaczenia prasłowiańskiego wyrazu **korda* wydaje się bardziej skomplikowane niż dotychczas sądzono. W dialektalnym słownictwie rosyjskim spotykamy bowiem bliskie odpowiedniki tego archetypu o typowo agrarnej semantyce, por. ros. dial. (Wiatka) *кóрос, копрос* m. ‘stóg ze snopów lnu na zimę / Schober von Leinengarben für den Winter’, (Wołogda) ‘sterta niewymłóconych snopów na klepisku / Haufen ungedroschener Garben auf der Tenne’, (Dal) *кóросы* m. pl. ‘tyczki do suszenia lnu / Stangen zum Flachstroeknen’ (Vasmer 1953–1958: 632). Współczesne opracowania dialektów języka rosyjskiego przytaczają o wiele bogatszy materiał leksykalny, np. (Wołogda) *kóras* ‘koszenie zboża jarego / уборка ярового хлеба’; (Nikolsk, obw. wołogodzki) ‘stóg niewymłóconego

(pierwotnie ‘coś zrobionego z jednego pnia’); ukr. (poleskie) *korodájka* f. ‘część kołowrotka, na którą nawija się przedzoną nić / часть самопрядки, на которую наматывается прядущаяся нить’; ros. (uralskie) *korodok* m. ‘lekki powóz podróży z nadwoziem / легкий выездной экипаж с кузовом’. Inne (bardziej prawdopodobne) wyrazy pokrewne, poświadczane w rosyjskich gwarach, zostaną podane w dalszej partii artykułu.

¹⁰ Rekonstrukcję psł. **korda*, zaproponowaną przez Torbiörssona (1903: 32) i udokumentowaną przez Sławskiego (SEJP III 152), przyjęli liczni slawiści, m.in. rosyjscy (Kurkina 1983: 3–6; Trubačev 1984: 58), czescy (Valčáková 1996: 354–355), holenderscy (Derksen 2008: 234–235) i chorwaccy (Matasović 2014: 74).

¹¹ Valčáková (1996: 354–355) daje przejrzysty przegląd dawniej proponowanych etymologii. Większość z nich należy odrzucić, gdyż stoją one w sprzeczności z proponowaną rekonstrukcją psł. **korda* f. coll. ‘sterta drewna opałowego’. Warto przy tej okazji dodać, że Jasińska (2021: 171), podążając za Derksenem (2008: 234–235), zalicza wyraz dialektalny *króda*, nieodnotowany w dobie staropolskiej, do pradawnego zasobu polskiego słownictwa reprezentującego indoeuropejskie dziedzictwo. W niniejszej pracy przychyliam się do opinii obojga badaczy.

¹² Derksen (2008: 234) i Matasović (2014: 74) rekonstruuja pierwotne (prasłowiańskie) znaczenie ‘stos kłód / pile of logs’.

żyta, pszenicy itd. / скирд ржи, пшеницы и.т.п.’, (Wiatka) ‘stóg lnu / скирд льна’ (Filin, Sorokoletov 1978: 310), (Krasnoufimsk, obw. świerdłowski) *korosá* ‘sterta konopi / копны конопли’, (Kotłas, obw. archangielski) *korosá* ‘duża sterta snopów jęczmienia / большая укладка снопов ячменя’ (Filin, Sorokoletov 1978: 365), (Kotelnicz, obw. kirowski) *kórost* m., (Kirow) *kórosta*, *korósta* f. ‘stogi lnu’ (Filin, Sorokoletov 1978: 366). Zdaniem Vasmera (1953-1958: 632), rosyjskie dialektyzmy są niejasnego pochodzenia („Unklarer Herkunft”). Wymienione wyrazy reprezentują, jak sądzę, praformy psł. **korsъ* / **korstъ* / **korsta*, derywowane od podstawowego apelatywu psł. **korda* (< pie. **kórd^h-eh₂*) za pomocą formantów słowotwórczych **-so-* (Sławski 2011: 142–143; Matasović 2014: 109–111), **-to-* oraz **-tā-* (Sławski 2011: 147–154; Matasović 2014: 111–115).

Dostępny materiał leksykalny implikuje zatem następujący kierunek rozwoju semantycznego w językach słowiańskich: (1) ‘kupa snopów na polu’ (tylko w grupie północnej: pol., ros.) > (2) ‘kupa, sterta, stos, zwł. kupa gałęzi’ (pol., ukr.) > (3) ‘stos drewna opałowego’ (w stcsł., słoweń., rus.-csł., ukr.) > (4) ‘podpałka, zarzewie, ognisko’ (stcz., rus.-csł.) > (5) ‘ołtarz’ (stcsł.). Przeprowadzona analiza semantyczna pozwala wnioskować, że wyraz psł. **korda* reprezentował pierwotnie nazwę zbiorową (znaczenia 1–3 jasno to sugerują¹³), która w wielu językach słowiańskich (zwłaszcza południowo-słowiańskich) uległa sekundarnej syngularyzacji (zob. znaczenia 4–5¹⁴) i pozyskała formy liczby mnogiej (np. stcsł. *krady* f. pl. ‘ołtarze’).

¹³ Kolektywną formację w odniesieniu do terminów słowiańskich (zwłaszcza do stcsł. *krada*) zakładano już wcześniej, por. „fem. Kollektiv wie aksl. *krada*” (Pokorny 1959: 617); „Слово *krada* уже несет в себе идею собирательности, множества” (Kurkina 1983: 5).

¹⁴ Syngularyzacja dawnych kolektywów jest dobrze poświadczona w językach słowiańskich, por. kasz. *leszcze* n. ‘leszczyna’ < psł. **lēščъje* n. coll. ‘zarośla leszczynowe’ (SEJP IV 174), kasz. *łopienie* n. ‘łopian’, cz. dial. (laskie) *lopuňi* n. ‘łopian większy, *Arctium lappa* L.’ < psł. **lopěnyje* n. coll. ‘zbiorowisko łopianów; liście łopianu’ (SEJP V 201); stpol. *łubie* n. ‘łubiany futerał na łuk i strzały’ < psł. **lubuje* n. coll. ‘płaty kory i łubu’ (SEJP V 275). Również w gwarach laskich dostrzega się liczne przykłady syngularyzacji dawnych nazw zbiorowych, np. *hebzi* n. ‘bez’, *mleči* n. ‘mniszek, dmuchawiec’, *ości* n. ‘ośet’, *podbili* n. ‘podbiał’ (Laskowski 1966: 72–73). Podobny proces obserwuje się w innych językach indoeuropejskich, np. isl. *birki* n. ‘brzoza’ < stnord. *birki* n. coll. ‘las brzozowy; brzezina’ < pgerm. **berkijan* n. coll. ‘las lub gaj brzozowy’; isl. *elri* n. ‘olcha’ < stnord. *elri* n. coll. ‘gaj olchowy’ < pgerm. **alizijan* n. coll. ‘ts.’; stnord. *espi* n. ‘osika’ wobec szw. dial. *äspe* ‘gaj osikowy’ < pgerm. **aspijan* n. coll. ‘las lub gaj osikowy’ (Witzczak, Habrajska, Rychło 2022: 164–165).

5. W poszukiwaniu korzeni greckiego wyrazu κόρθυς

Dorycki apelatyw κόρθυς, oznaczający ‘garście zżętego zboża, pokosy’, reprezentuje nazwę zbiorową (*nomen collectivum*), utworzoną od apofonicznego pierwiastka kop- (: κερ-) za pomocą przyrostka złożonego *-θ-υ- (< pie. *-d^h-uh₂-). Niewykluczone, że w dialekcie doryckim funkcjonowała niegdyś forma singularna rodzaju męskiego *κορθός, motywująca powyższą nazwę kolektywną. Suponowana podstawa leksykalna prawdopodobnie zachowała się w dialekcie lakońskim języka starogreckiego w postaci *κορσός m. ‘kłoda, pień’ (pierwotnie ‘coś ściętego’), por. głosę Hesychiosa κορσόν-κορμών „korsón (acc. sg.): kłoda”. W innych dialektach starogreckich pojawia się alternatywna formacja κορμός m. ‘kłoda, pień, bierwiono’, także ‘wiosło’ (< *kor-mó-s), utworzona od tego samego rdzenia *ker- (: *kor-) za pomocą przyrostka *-mo-.

Stopień apofoniczny *kop- należy łączyć z czasownikiem κείρω (< pgr. *κερ-ιω), wykazującym trzy niezależne znaczenia: (1) ‘obciąć, ostrzyć (o włosach); ścinać, wycinać, zrywać (o roślinach)’, (2) ‘pustoszyć, plądrować, zburzyć, urządzić rzeź; niszczyć, marnować’ oraz (3) ‘chciwie zjadać, pożerać, szarpać (o zwierzętach)’ (Abramowiczówna 1960: 640; Jurewicz 2021: 526). Grecki pierwiastek werbalny *κερ- reprezentuje kontaminację aż trzech odrębnych rdzeni indoeuropejskich:

- (1) Pie. *ker- (wtórnie *sker-) ‘ciąć, ścinać’ (Rix, Kümmel 2001: 556; Pokorny 1959: 938–940). Welarny charakter spółgłoski gutturalnej *k potwierdzają liczne formy pochodne, zachowane w językach satemowych: orm. *k’erem* ‘drapać, golić’, alb. *sh-qerr* ‘rozrywać’ (Beekes 2010: 665, s.v. κείρω); psł. *čerti ‘nacinać, oddzielać, obłupywać korę z drzew’, z determinantem zębowym *-t-: psł. *čerti (< *kert-ti) ‘ciąć, nacinać, wycinać’, lit. *kertù*, *kirsti* ‘rąbać, siec, ciąć, kosić’, orm. *k’ert’em* ‘zdzieram skórę’, alb. *qeth* ‘tnie, strzyże’ (Smoczyński 2007: 289–290; 2018: 550–551).
- (2) Pie. *kerh₂- ‘niszczyć, uderzać, łamać’, med. ‘pęknąć, złamać się, stłuc się’ (Rix, Kümmel 2001: 327–328; Pokorny 1959: 578). Obecność spółgłoski palatalnej *k gwarantują kontynuanty poświadczane w językach satemowych, por. lit. *šerti* ‘bić, uderzać, tłuc, walić’, wed. *šīryate* ‘pęka, roztrzaskuje się’, (aor.) *ásarīt* ‘rozbił, złamał’.
- (3) Pie. *kerh₁- ‘zreć, karmić, sycić’, wtórnie ‘rosnąć’ (Rix, Kümmel 2001: 329; Pokorny 1959: 577), por. gr. ἐκόρεσα aor. ‘nakarmiłem’ (← gr. κορέννυμι, κορέω, κορέσκω ‘nasycić, napelnić, nakarmić’), por. lit. *šerti* ‘zadać karmę zwierzęciu, karmić, dawać zreć’, lot. *sērt* ‘karmić’, wtórnie ‘doglądać, dbać’, orm. *serem* ‘wydaję na świat’.

Kontaminacji wyszczególnionych powyżej morfemów leksykalnych niewątpliwie sprzyjał fakt, że język grecki, należący do ugrupowania kentumo-

wego, zidentyfikował fonemy gutturalne palatalne (pie. $*\acute{k}$, $*\acute{g}$, $*\acute{g}h$) z ich welarnymi refleksami (pie. $*k$, $*g$, $*g^h$), rozwijając następujące fonemy: κ [k], γ [g], χ [k^h], np. gr. $\acute{\epsilon}\text{-}\kappa\alpha\tau\acute{o}\nu$ ‘sto’, łac. *centum* ‘ts.’, wed. *śatám*, aw. *satam*, pol. *sto* (< pie. $*\acute{k}\eta\tau\acute{o}\mu$ ‘ts.’). Teoretycznie każdy grecki derywat, utworzony od czasownika $\kappa\epsilon\acute{\iota}\rho\omega$, można łączyć z jednym z trzech powyżej wyodrębnionych rdzeni praindoeuropejskich. Drobiazgowa analiza semantyczna każdego z greckich derywatów umożliwia przekonujące lub prawdopodobne przypisanie do konkretnego prajęzykowego rdzenia werbalnego. Wartościowym (często jedynym weryfikującym) kryterium jest także odnalezienie bliskich odpowiedników w innych językach indoeuropejskich. Poniżej zostanie przeprowadzona analiza morfologiczna i etymologiczna starogreckiego słowa $\kappa\acute{o}\rho\theta\upsilon\varsigma$ w konfrontacji z pokrewnymi jednostkami leksykalnymi, poświadczonymi w językach słowiańskich.

6. Grecko-słowiańska korespondencja w oświetleniu diachronicznym

Semantyka greckiej nazwy zbiorowej $\kappa\acute{o}\rho\theta\upsilon\varsigma$ ‘garście zżętego zboża, pokosy’ wskazuje na podstawową czynność ścinania (żęcia) zboża za pomocą sierpa, czyli jednoznacznie nawiązuje do rdzenia pie. $*ker\text{-}$ ‘ciąć, ścinać’. Również znaczenie polskiego wyrazu *króda* ‘kupa snopów na polu’ wyraźnie odnosi się do zżętego zboża, związanego już w snopy i ustawionego na polu. Także sens ‘stos drewna opałowego’ implikuje uprzednie ścinanie lub rąbanie drzewa. Co więcej, prasłowiański fonem $*k$, zachowany w wyrazie psł. $*korda$, można sprowadzić do praindoeuropejskiej spółgłoski tylnojęzykowej bezdźwięcznej $*k$ (względnie labiowelarnej $*k^h$), lecz nie do palatalnej $*\acute{k}$.

Z morfologicznego punktu widzenia zestawione w niniejszym opracowaniu wyrazy grecko-słowiańskie wykazują dużą zbieżność formalną. Po pierwsze, demonstrują dominujące znaczenie kolektywne (‘garście zżętego zboża, pokosy’ vs. ‘kupa snopów na polu’, ‘stos drewna opałowego’). Po drugie, zawierają apofoniczny wokalizm $*o$, czyli bazują na wariantcie $*kor\text{-}$, utworzonym od rdzenia pie. $*ker\text{-}$ ‘ciąć, ścinać’. Po trzecie, zawierają ten sam element rozszerzający (przyrostek) $*\text{-}d^h\text{-}$ (skąd gr. $-\theta\text{-}$ oraz psł. $*\text{-}d\text{-}$). Po czwarte, wykazują rodzaj żeński. Jedyna dostrzegalna różnica dotyczy ich przynależności do odmiennego typu fleksyjnego: formacja grecka pokazuje osnowę na $*\text{-}\acute{u}\text{-}$ (< pie. $*\text{-}uh_2\text{-}$), podczas gdy wszystkie terminy słowiańskie należą do osnów na $*\text{-}\acute{a}\text{-}$ (< pie. $*\text{-}eh_2\text{-}$). Innymi słowy, grecki wyraz $\kappa\acute{o}\rho\theta\upsilon\varsigma$ f. ‘garście zżętego zboża, pokosy’ sprowadza się do praindoeuropejskiego archetypu $*kor\text{-}d^h\text{-}uh_2\text{-}$ (f. coll.), natomiast psł. $*korda$ f. ‘kupa snopów na polu’ > ‘kupa,

sterta, stos (gałęzi) > ‘stos drewna opałowego’ do alternatywnej praformy **kord^h-eh₂-* (f. coll.). W językach słowiańskich żeńskie osnowy na **-y* (< ie. *-ū*) są regularnie usuwane i zastępowane przez osnowy na **-a* (< ie. **ā*), por. stpol. *świekra* ‘matka męża’ vs. stcsł. *svekry* f. ‘ts.’. Co więcej, na gruncie bałtosłowiańskim dawne nazwy zbiorowe zakończone na **-ū-* (< pie. **-uh₂-*) były wcześniej eliminowane i przekształcane w kolektywy na **-(u)vā*, skąd lit. *-(u)va* oraz psł. **-(v)va*, np. ros. *глицтва* f. coll. ‘robaki do łowienia ryb’ (< psł. **glisty*, **-zve* f. coll., wtórnie **glistzva* f. coll., niekiedy f. sg.¹⁵) ← ros. *глицта* f. ‘glista ludzka, *Ascaris lumbricoides*’, dial. ‘dżdżownica’, ‘robak żyjący w gnoju’ (SP VII 111). Ten sam proces możemy postulować dla pol. (od XVII w.) *dziatwa* f. coll. ‘niedorosłe potomstwo, dzieci’ (Habrajska 1995: 142); sła. *detva* ‘młodzież, młode pokolenie’; ros. *демя́* f. coll. ‘larwy pszczoł, młode pszczoły’, dial. ‘dzieci’; ukr. dial. *димя́* f. ‘dzieci’, brus. *дзямя́* f. ‘larwy pszczoł, młode pszczoły; dzieci’ < psł. **dēt(v)va* f. coll. ‘dzieci, nie-dojrzałe potomstwo, dziatwa, dzieciarnia; larwy pszczoł, młode pszczoły’ (pierwotnie **dēty*, **-zve* f. coll.) ← **dētę* n. ‘dziecko, dziecię’ (SP III 171) lub **dētь* f. coll. ‘dzieci’ (Boryś 2005: 139).

Dane leksykalne pokazują, że w językach bałtyckich funkcjonowały dwie alternatywne nazwy zbiorowe – jedna o osnowie na **-ū-* (skąd wtórnie lit. *-uva*, żm. *-ava*), druga o osnowie na **-ā-*, np. (1) stlit. (XVII w.) *keltuva* f. coll. ‘bydło, skot, pecus; bydło robotne, iumentum’, lit. *keltuvà* / *kéltuva* f. coll. ‘bydło’, wtórnie (na skutek syngularyzacji) ‘sztuka bydła; bydłę’¹⁶, żm. *kéltava* f. coll. ‘bydło’ (< pbałt. **kelHtū* f. coll.) vs. (2) lit. *kélta* f. coll. ‘stado bydła, trzoda’ (< pbałt. **kelHtā*) (Smoczyński 2007: 273–274; 2018: 520–521). Powyższy przykład pozwala mniemać, że grecka nazwa zbiorowa *κόρθυς* ‘garście zżętego zboża, pokosy’ stoi w analogicznej relacji do słowiańskiego kolektywu **korda* ‘kupa snopów na polu; stos drewna opałowego’.

¹⁵ Pol. dial. *glizdwa* f. ‘dżdżownica’, kasz. *glistwa*, *glistew* f. ‘glista ludzka, *Ascaris lumbricoides* L.; dżdżownica’, dluž. *glistwa* f. ‘glista ludzka’, gluż. *hlistwa* f. ‘glista, tasieniec’ (SP VII 111; Boryś 2005: 160) wydają się reprezentować kontynuanty psł. **glisty* (f. coll.), które uległy wtórnej syngularyzacji.

¹⁶ W literaturze przedmiotu podkreśla się, że lit. *keltuvà* / *kéltuva* „to wyraźne collectivum, po części zsyngularyzowane” (Otrębski 1965: 92).

7. Wnioski

Przeprowadzona powyżej analiza greckiego i słowiańskiego materiału leksykalnego pozwala sformułować następujące wnioski:

7.1. Greckie (doryckie) słowo $\kappa\acute{o}\rho\theta\acute{\upsilon}\varsigma$ f. ‘garście zżętego zboża, pokosy’, poświadczone po raz pierwszy w *Bukolikach* Teokryta (X 46), reprezentuje nazwę zbiorową, utworzoną od doryckiego rzeczownika $*\kappa\acute{o}\rho\theta\acute{o}\varsigma$ (‘coś ściętego’), poświadczonego w lakońskiej glosie $\kappa\omicron\rho\sigma\acute{o}\nu\text{-}\kappa\omicron\rho\mu\acute{o}\nu$ („*korsón*: kłoda”), zachowanej w późnoantycznym leksykonie Hesychiosa z Aleksandrii (V/VI w. n.e.).

7.2. Polski termin dialektalny *króda* f. ‘kupa snopów na polu’ oraz jego słowiańskie odpowiedniki poświadczone m.in. w starocerkiewnosłowiańskim, staroczeskim, słoweńskim, rusko-cerkiewnosłowiańskim i ukraińskim, należy wyprowadzać z prasłowiańskiej nazwy zbiorowej $*k\acute{o}rda$ (f. coll.), jak tego dowodzą kontynuanty polskie (por. także pol. dial. *skróda* f. ‘kupa, wiele’, np. *skróda gałęzi*) i ukraińskie (por. ukr. dial. *kóroda* f. coll. ‘stos drewna’ vs. *koróda* f. sg. ‘zbutwiała kłoda; bardzo gałęziste drzewo’). Rekonstrukcja $*krada$ (także $*skrada$) ‘stos drewna opałowego’, bazująca na południowosłowiańskim i czeskim materiale leksykalnym, powinna być uznana za błędną.

7.3. Dostępne dane słowiańskie pozwalają odtworzyć następujący rozwój semantyczny dla wyrazu psł. $*k\acute{o}rda$: (1) ‘kupa snopów na polu’ (znaczenia poświadczane tylko w grupie północnej: pol.; ros.) > (2) ‘kupa, sterta, stos, zwł. kupa (gałęzi)’ (pol.; ukr.) > (3) ‘stos drewna opałowego’ (stcsł., słoweń.; rus.-csł.; ukr.) > (4) ‘podpałka, zarzewie, ognisko’ (stcz.; rus.-csł.) > (5) ‘ół-tarz’ (stcsł.).

7.4. Omawiane wyrazy grecko-słowiańskie demonstrują: (1) uderzającą bliskość formalną, (2) znaczenie kolektywne (‘garście zżętego zboża, pokosy’ vs. ‘kupa snopów na polu’, ‘stos drewna opałowego’), (3) podobną motywację i nawiązanie do rdzenia pie. $*ker-$ ‘ciąć, ścinać’, (4) ten sam żeński rodzaj gramatyczny (*genus femininum*), (5) identyczny wokalizm rdzenny $*o$, bazujący na apofonicznym wariantcie $*kor-$ (: $*ker-$), (6) ten sam przyrostek zębowy $*-d^h-$ (skąd gr. $-\theta-$, psł. $*-d-$).

7.5. Starogrecka (dorycka) nazwa zbiorowa $\kappa\acute{o}\rho\theta\acute{\upsilon}\varsigma$ f. ‘garście zżętego zboża, pokosy’ reprezentuje prototyp pie. $*k\acute{o}rd^h u h_2 s$, z kolei polski termin dialektalny *króda* f. ‘kupa snopów na polu’ sprowadza się do psł. $*k\acute{o}rda$ ‘ts.’ i przypuszczalnie do alternatywnej praformy pie. $*k\acute{o}rd^h e h_2$.

Skróty językowe

alb. – albański; att. – attycki (dialekt języka greckiego); aw. – awestyjski; brus. – białoruski; dłuż. – dolnołużycki; gluż. – górnołużycki; goc. – gocki; gr. – grecki; ie. – indoeuropejski; isl. – islandzki; kasz. – kaszubski; lak. – lakoński (dialekt języka greckiego); lit. – litewski; łac. – łaciński; lot. – łotewski; ngr. – nowogrecki; niem. – niemiecki; orm. – ormiański; pbałt. – prabaltycki; pcelt. – praceltycki; pgerm. – pragermański; pgr. – pragrecki; pie. – praindoeuropejski; pol. – polski; ppol. – prapolski; psł. – prasłowiański; ros. – rosyjski; rus.-csł. – rusko-cerkiewno-słowiański; sła. – słowacki; słoweń. – słoweński; stcsł. – staro-cerkiewno-słowiański; stcz. – staroczeski; stlit. – staroliteński; stnord. – staronordycki; stpol. – staropolski; szw. – szwedzki; śrwal. – średniowalijski; ukr. – ukraiński; wed. – wedyjski; zm. – żmudzki.

Skróty słowników

- SEJP III–V – Sławski F. (1966–1982): *Słownik etymologiczny języka polskiego*. T. III–V. Kraków.
 SP I–VIII – Sławski F. (red.) (1974–2008): *Słownik prasłowiański*. T. I–VIII. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
 SW I–VIII – Karłowicz J., Kryński A.A., Niedźwiedzki W. (1900–1927): *Słownik języka polskiego*. T. I–VIII. Warszawa.

Literatura

- Abramowiczówna Z. (red.) (1960): *Słownik grecko-polski*. T. II. Warszawa.
 Andriotis N. (1974): *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*. Wien.
 Bartoněk A. (2011): *Chrétomatie starořeckých nářečních nápisů*. Brno.
 Beekes R. (2010): *Etymological Dictionary of Greek*. T. I. Leiden–Boston.
 Boisacq É. (1916): *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*. Heidelberg–Paris.
 Borys W. (2005): *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków.
 Chantraine P. (1970): *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*. T. II. Paris.
 Cunningham I.C. (2020): *Hesychii Alexandrini Lexicon*. T. II. Berlin–Boston.
 Derksen R. (2008): *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden–Boston.
 Diggle J. (2021): *The Cambridge Greek Lexicon*. T. II. Cambridge.
 Dvoreckij I.H. (1958): *Drevnegrečesko-russkij slovar'*. T. I. Moskva.
 Filin F.P., Sorokoletov F.P. (red.) (1978): *Slovar' russkikh narodnyh govorov*. T. XIV. Leningrad.
 Frisk H. (1960): *Griechisches etymologisches Wörterbuch*. T. I. Heidelberg.
 Gebauer J. (1970): *Slovník staročeský*. T. II. Praha.
 Habrajska G. (1995): *Collectiva w języku polskim*. Łódź.
 Hofmann J.B. (1950): *Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*. München.
 Hopkinson N. (1994): *A Hellenistic Anthology*. Cambridge.
 Hunter R. (1999): *Theocritus. A Selection. Idylls 1, 3, 4, 6, 7, 10, 11 and 13*. Cambridge.
 Idhomeneos M.I. (2013): *Kritikó ghlosário*. Iraklio.
 Jasińska K. (2021): *Dziedzictwo indoeuropejskie w staropolszczyźnie. Rzeczowniki*. Kraków.
 Jurwicz O. (2021): *Słownik grecko-polski*. Truskaw.
 Kaczyńska E. (2021): *Lakońskie nazwy palmy daktylowej i gatunki palmowej*. „Roczniki Humanistyczne” LXIX, z. 3, s. 47–61.
 Kaszewski K. (1901): *Utworthy Teokryta (Idylle i epigramaty)*. Warszawa.

- Ksanthinakis A.V. (2009): *Leksikó ermineftikó kie etimologikó tu dhitikokritikú ghlosikú idhiómatos*. Iraklio.
- Kucała M. (1957): *Porównawczy słownik trzech uści małopolskich*. Wrocław.
- Kurkina L.V. (1983): *Slavânskie ètimologii (*korda, *moldzjb, *pelti, *peljò i *pelti, *pelvò)*. [W:] *Ètimologiâ 1981*. Red. O.N. Trubačev. Moskva, s. 3–16.
- Laskowski R. (1966): *Derywacja rzeczowników w dialektach laskich*. Cz. I: *Abstracta, collectiva, deminutiva, augmentativa*. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Liddell H.G., Scott R. (1996): *A Greek-English Lexicon*. Oxford.
- Matasović R. (2009): *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Leiden–Boston.
- Matasović R. (2014): *Slavic Nominal Word-Formation. Proto-Indo-European Origins and Historical Development*. Heidelberg.
- Meyer L. (1901): *Handbuch der griechischen Etymologie*. T. II. Leipzig.
- Montanari F. (2018): *The Brill Dictionary of Ancient Greek*. Leiden–Boston.
- Osthoff H. (1901): *Etymologische Parerga*. T. I. Leipzig.
- Otrębski J. (1965): *Gramatyka języka litewskiego*. T. II. Warszawa.
- Pisani V. (1973): *Manuale storico della lingua greca*. Brescia.
- Pleteršnik M. (2006): *Slovensko-nemški slovar*. T. I. Ljubljana.
- Pokorny J. (1959): *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern–München.
- Prellwitz W. (1892): *Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache*. Göttingen.
- Rix H., Kümmel M. (2001): *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstambildungen*. Wiesbaden.
- Sabadoš I.V. (1974): *Leksika lisosplavu ukrains'kih govoriv rajonu Karpat*. „Movoznavstvo” nr 3, 66–72.
- Sandauer A. (1971): *Teokryt, Sielanki*. Warszawa.
- Sławski F. (2011): *Słowotwórstwo, słownictwo i etymologia słowiańska*. Kraków.
- Smoczyński W. (2007): *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno.
- Smoczyński W. (2018): *Lithuanian Etymological Dictionary*. T. I–V. Berlin.
- Torbiörnsson T. (1903): *Die gemeinславische Liquidametathese*. T. II. Uppsala.
- Trubačev O.N. (1984): *Ètimologičeskij slovar' slavânskikh âzykov. Praslavânskij leksičeskij fond*. T. XI. Moskva.
- Valčáková P. (1996): *Krada*. [W:] *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. Red. E. Havlová, A. Erhart. Z. 6. Praha, s. 354–355.
- Van Windekens A.J. (1986): *Dictionnaire étymologique complémentaire de la langue grecque*. Leuven.
- Vasmer M. (1953–1958): *Russisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg.
- Walde A., Pokorny J. (1927): *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*. T. I. Berlin–Leipzig.
- Węcłowski Z. (1905): *Słownik grecko-polski*. Warszawa.
- Witczak K.T., Habrajska G., Rychło M. (2022): *Proto-Slavic Collectives in *-bje from a Historical and Comparative Perspective*. „Slavistična Revija” LXX, z. 2, s. 157–173.
- Wójtowicz H. (2000): *Teofrast. Przyczyny powstawania i rozwoju roślin. Fizjologia roślin*. Lublin.

